

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

Навчально-науковий інститут оперативно-рятувальних сил
Кафедра психології діяльності в особливих умовах

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ПСИХОТЕРАПІЯ ЗАЛЕЖНОСТЕЙ
вибіркова

за освітньо-науковою програмою
«Екстремальна та кризова психологія»

підготовки доктора філософії у галузі знань
05 Соціальні та поведінкові науки
за спеціальністю 053 Психологія

Рекомендовано кафедрою психології
діяльності в особливих умовах
на 2025-2026 навчальний рік.
протокол від 29.08.2025 № 1
із змінами від 07.10.2025, протокол № 4

Силабус розроблений відповідно до Робочої програми
навчальної дисципліни «Психотерапія залежностей»

2025 рік

ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО ДИСЦИПЛІНУ

Анотація

Навчальна дисципліна «Психотерапія залежностей» для підготовки доктора філософії у галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія є вибіркоким компонентом освітньо-наукової програми «Екстремальна та кризова психологія», що спрямований на поглиблення уявлень здобувачів освіти щодо психологічних механізмів формування залежностей, опанування сучасних психотерапевтичних підходів до профілактики, корекції та подолання різних типів залежностей із застосуванням глибинно-психологічних методів роботи.

Інформація про науково-педагогічного працівника

Загальна інформація	Фомич Микола Володимирович, начальник кафедри психології діяльності в особливих умовах, кандидат психологічних наук, доцент
Контактна інформація	м. Черкаси, вул. Онопрієнка, 8, кабінет 246. Номер телефону: 097 677 68 14
E-mail	fomych_mykola@nuczu.edu.ua
Наукові інтереси	Стосуються проблем психології діяльності в особливих умовах, психології управління, психології залежностей, психологічного захисту населення в умовах надзвичайних ситуацій.
Професійні здібності	Організаційні та комунікативні якості; навички навчання та викладання; досвід організації освітнього процесу та наукової діяльності; досвід проєктної та експертної роботи, атестації наукових кадрів.
Наукова діяльність за освітнім компонентом	Кандидат психологічних наук за спеціальністю 19.00.09 «Психологія діяльності в особливих умовах». Автор та співавтор 4 колективних монографій, понад 70 наукових публікацій у вітчизняних та міжнародних виданнях, в тому числі періодичних наукових виданнях, які індексуються в міжнародних наукометричних базах Scopus та Index Copernicus International, що стосуються зокрема проблем поведінкових адикцій.

Загальна інформація	Яценко Тамара Семенівна, професор кафедри психології діяльності в особливих умовах, доктор психологічних наук, професор, дійсний член НАПН України.
Контактна інформація	м. Черкаси, вул. Онопрієнка, 8, кабінет 234. Номер телефону: 067 931 15 48
E-mail	yatsenko_tamara@nuczu.edu.ua
Наукові інтереси	Стосуються проблем глибинної психології, зокрема розробки психодинамічної теорії та глибинної психокорекції. Дослідження сутності психіки в її цілісності та розробці нових методів її глибинно-психологічного пізнання.
Професійні здібності	Засновниця наукової школи глибинної психокорекції та автор методу активного соціально-психологічного пізнання психіки (АСПП). Багаторічний досвід підготовки кандидатів і докторів наук, створення навчальних програм, навчальних і методичних посібників, експертної діяльності в галузі психології, атестації наукових кадрів.
Наукова діяльність за освітнім компонентом	Доктор психологічних наук, професор, дійсний член НАПН України. Автор та співавтор понад 500 наукових праць, серед яких – монографії, навчальні посібники, науково-методичні публікації, статті у фахових та міжнародних виданнях, присвячені проблемам глибинної психокорекції, психотерапії, психології несвідомого, профілактики та подолання в т.ч. адиктивних форм поведінки. У центрі наукових досліджень перебуває розробка та багаторічна апробація методу активного соціально-психологічного пізнання психіки (АСПП), що має визнання в Україні та закордоном. Метод забезпечує глибинне розуміння внутрішньої структури особистості, її латентних конфліктів, несвідомих потягів і механізмів психологічного захисту, що формують ґрунт для розвитку залежної поведінки як способу компенсації внутрішньої тривоги та психічної незавершеності.

Час та місце проведення занять з дисципліни

Аудиторні заняття з навчальної дисципліни проводяться згідно затвердженого розкладу. Електронний варіант розкладу розміщується на сайті університету (<http://rozklad.nuczu.edu.ua>).

Консультації з навчальної дисципліни проводяться протягом семестру у другий та четвертий вівторок кожного місяця з 14.00 до 15.00 в кабінеті № 234. У разі додаткової потреби здобувача в консультації час погоджується з викладачем.

Мета вивчення дисципліни

Полягає у формуванні в здобувачів вищої освіти системи наукових уявлень та практичних умінь щодо психотерапевтичних технологій роботи із різними типами залежностей.

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Форма здобуття освіти	
	очна (денна, вечірня)	заочна (дистанційна)
Статус дисципліни	вибіркова	
Навчальний рік	2025-2026	
Семестр	6-й	6-й
Обсяг дисципліни:		
в кредитах ЄКТС	4	4
загальна кількість годин	120	120
кількість модулів	1	1
Розподіл часу за навчальним планом (в годинах):		
лекції	18	12
семінарські/практичні заняття	22	4
самостійна робота (годин)	80	104
індивідуальні завдання	на вибір	
Форма підсумкового контролю	іспит	

Результати навчання та компетентності з дисципліни

Вивчення навчальної дисципліни повинно забезпечити:

– досягнення здобувачами вищої освіти таких результатів навчання:

Програмні результати навчання	Абревіатура
Розробляти та реалізовувати наукові та/або інноваційні проекти у сфері психології, які дають можливість переосмислити наявне та створити нове цілісне знання та/або професійну практику і розв'язувати значущі наукові та прикладні проблеми психології з урахуванням соціальних, економічних, етичних і правових аспектів.	РН7
Розробляти та впроваджувати сучасні підходи й технології психологічної реабілітації, спрямовані на відновлення психічного здоров'я та соціального функціонування особистості після травмуючих подій, зокрема спричинених війною.	РН 12
Визначати рівень готовності особи та групи до виконання професійної діяльності, виявляти ризики й застосовувати психологічні техніки для підтримки ефективності, безпеки та психічного благополуччя.	РН 14

– формування у здобувачів вищої освіти наступних компетентностей:

Програмні компетентності	Абревіатура
Здатність виокремлювати, систематизувати та прогнозувати актуальні психологічні проблеми, чинники та тенденції функціонування й розвитку особистості, груп і організацій на різних рівнях психологічного дослідження.	СК 1
Здатність здійснювати психологічну оцінку та застосовувати сучасні методи і технології психологічної реабілітації, спрямовані на відновлення психічного стану, функціонування та соціальної адаптації особистості після травмуючих чи кризових подій.	СК 9
Здатність забезпечувати психологічну безпеку персоналу екстремальних видів діяльності, застосовувати науково обґрунтовані методи профілактики професійних ризиків, підтримки психічної стійкості та збереження ефективності діяльності в умовах підвищеної небезпеки.	СК 11

Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1.

Теоретико-методологічні засади психології та психотерапії залежної поведінки

Тема 1. Концептуальні основи та еволюція поглядів на залежну поведінку і методи її психотерапії

Феномен залежності у сучасних психологічних дослідженнях. Залежна поведінка (адикція) як глибинно-психологічний феномен. Диференціація понять «зловживання», «залежність» та «патологічний потяг» з погляду психодинамічної теорії. Історична та культурна еволюція поглядів на залежність: від морально-етичної проблеми до медичної хвороби та біопсихосоціального розладу. Сучасні класифікації та типологія залежної поведінки. Психотерапія залежностей у контексті інтеграції наукових підходів і психотерапевтичних моделей.

Література: [Баз.: 1, 4, 5, 7, 10. Доп.: 3-6, 8, 9].

Тема 2. Біопсихосоціальна модель залежної поведінки: інтегративний аналіз ролі генетичних факторів та глибинної психодинаміки

Біологічні основи: роль нейробіологічних механізмів та генетичної схильності у формуванні залежності. Залежна поведінка як регрес до архаїчних тенденцій психіки та базальних психологічних захистів. Залежність як зовнішній прояв внутрішньої суперечності психіки. Внутрішня суперечність між свідомою та несвідомою сферою. Механізми прояву суперечності у залежній особистості. Соціокультурні та системні фактори: вплив сім'ї, соціального середовища та культурних норм на появу залежної поведінки.

Література: [Баз.: 4-6, 10. Доп.: 4, 5, 8, 9].

Тема 3. Аналіз психічного травматизму та базальних захистів у генезисі залежної поведінки

Системний аналіз факторів ризику залежної поведінки. Глибинні чинники ризику: наслідки раннього психологічного травматизму та фіксації. Залежність як активація базальних захистів. Базальні захисти і їхня роль у блокуванні свідомого доступу до травматичного змісту. Визначення та класифікація факторів захисту, що перешкоджають розвитку залежності. Залежність як наслідок порушення цілісності психіки. Концепція цілісності психіки як здатність до самоорганізації шляхом розширення самосвідомості через глибинне пізнання власних деструктивних базальних захистів.

Література: [Баз.: 4, 5, 6, 9. Доп.: 4, 5, 9, 10].

Тема 4. Дисфункція сімейної системи: психодинамічний аналіз співзалежності

Роль порушених кордонів, сімейних правил та комунікації у підтримці залежної поведінки. Типові сімейні ролі дисфункціональної сім'ї та їхній вплив на динаміку одужання. Дисфункція сімейної системи як синхронізація несвідомих прихованих узгоджень психічних деструкцій членів родини. Порушена комунікація як результат колективного витіснення сімейної травми. Співзалежність як патологічна форма базального захисту. Низька самооцінка та інфантилізм.

Література: [Баз.: 6, 7-10. Доп.: 5, 9, 10].

Змістовий модуль 2.

Глибинна психокорекція та психотерапія залежної поведінки

Тема 5. Методологія та етика дослідження залежної поведінки

Особливості дослідницького процесу в адиктології. Глибинно-орієнтований діагностичний інструментарій, спрямований на пізнання латентних факторів залежності. Використання психоаналізу тематичних візуалізованих засобів (психомалюнки, метафоричні техніки) як методу об'єктивації психічного. Етичні особливості дослідження залежної поведінки: принципи роботи з уразливими групами, конфіденційність, інформована згода та проблема стигматизації в дослідженні та практиці.

Література: [Баз.: 2, 3, 6, 8. Доп.: 1, 2, 7, 9, 10].

Тема 6. Мотиваційне інтерв'ювання як основа психотерапевтичної взаємодії із залежною особистістю

Робота з внутрішньою мотивацією клієнта. Створення умов для глибинного пізнання та об'єктивації несвідомих фіксацій та деструкцій психіки залежної особистості. Засади, на яких будується психотерапевтична взаємодія. Робота з амбівалентністю та етапами змін. Амбівалентність як наслідок базальних захистів та зовнішній прояв внутрішнього конфлікту психіки. Техніки для цілеспрямованого розкриття несвідомого: відкритті питання, рефлексія, резюмування.

Література: [Баз.: 3-5, 8. Доп.: 3, 4, 9, 10].

Тема 7. Сучасні психотерапевтичні технології роботи із різними типами залежностей

Когнітивно-поведінкові техніки виявлення та модифікації деструктивних переконань залежної особистості, робота з тригерами поведінкових та хімічних адикцій (ігроманія, алкогольна та нікотинава адикція). Діалектичні поведінкові стратегії розвитку емоційної регуляції та толерантності до дистресу при хімічних і харчових залежностях (опіоїдна, алкогольна, компульсивне переїдання). Терапія прийняття та відповідальності (АСТ) як засіб відновлення ціннісно орієнтованої поведінки при ургентній, інтернет- та харчовій адикції. Психодинамічні та інтегративні методи опрацювання несвідомих конфліктів і травматичного досвіду у структурі алкогольно- та любовно-залежної поведінки. Гештальт-терапевтичні техніки усвідомлення фрустрованих потреб і незавершених гештальтів у клієнтів із ігровою, інтернет- та ургентною залежністю. Тілесно-орієнтовані методи (дихальні практики, прогресивна релаксація, техніки заземлення) для стабілізації психофізіологічного стану осіб із ургентною та стрес-індукованою залежністю. Інноваційні технології (VR-терапія, арт-терапія, майндфулнес-підходи, нейрофідбек) у відновленні саморегуляції при цифрових, ургентних та поведінкових адикціях.

Література: [Баз.: 3-6. Доп.: 1-4].

Тема 8. Метод АСПП як інструмент групової глибинної психокорекції залежної поведінки

Активне соціально-психологічне пізнання як метод психокорекції. Мета психокорекції залежної поведінки: об'єктивація несвідомих деструкцій та нівелювання деструктивної дії базальних захистів. Глибинне самопізнання у груповій формі роботи за допомогою методу АСПП. Розкриття несвідомого в груповій динаміці залежної особистості через аналіз комплексу тематичних психомалюнків, метафоричні та символічні засоби, спонтанну самопрезентацію.

Література: [Баз.: 8-10. Доп.: 9, 10].

Тема 9. Застосування АСПП у роботі із сімейною системою залежної особистості та розвитку навичок протистояння рецидиву

Використання методу АСПП для перебудови сімейної ієрархії, руйнування старих паттернів та аналізу передачі сімейних сценаріїв. Глибинна психодіагностика залежної особистості (аналіз тематичних малюнків, метафор) у виявленні та об'єктивуванні латентних (прихованих) сімейних фіксацій. Аналіз архаїчних тенденцій, які передаються несвідомо і підтримують залежність. Використання принципів АСПП для спільного об'єктивування несвідомих взаємодій та базальних захистів у подружній парі. Розвиток навичок протистояння рецидиву через розширення самосвідомості; перенаправлення енергії потягу на творчу, конструктивну діяльність; заміщення базального захисту зрілими механізмами. Робота з метафорою «цілісне Я». АСПП як групове поле для безпечного об'єктивування переживання самознецінення після зриву.

Література: [Баз.: 8-10. Доп.: 9, 10].

Підсумкова модульна робота

Іспит

Розподіл дисциплін у годинах за формами організації освітнього процесу та видами навчальних занять (очна форма: денна, вечірня)

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин за формами навчання				
	Усього	у тому числі			
		лекції	семінар./ практ. заняття	самост. робота *	поточний контроль
МОДУЛЬ 1. ПСИХОТЕРАПІЯ ЗАЛЕЖНОСТЕЙ					
Змістовий модуль 1.					
Теоретико-методологічні засади психології та психотерапії залежної поведінки					
Тема 1. Концептуальні основи та еволюція поглядів на залежну поведінку і методи її психотерапії	12	2	2	8	опитування, дослідження, індивідуальні завдання
Тема 2. Біопсихосоціальна модель залежної поведінки: інтегративний аналіз ролі генетичних факторів та глибинної психодинаміки	12	2	2	8	опитування, дослідження, індивідуальні завдання
Тема 3. Аналіз психічного травматизму та базальних захистів у генезисі залежної поведінки	12	2	2	8	опитування, дослідження, індивідуальні завдання
Тема 4. Дисфункція сімейної системи: психодинамічний аналіз співзалежності	12	2	2	8	опитування, дослідження, індивідуальні завдання
<i>Разом за змістовим модулем 1.</i>	48	8	8	32	-
Змістовий модуль 2.					
Глибинна психокорекція та психотерапія залежної поведінки					
Тема 5. Методологія та етика дослідження залежної поведінки	12	2	2	8	опитування, дослідження, індивідуальні завдання
Тема 6. Мотиваційне інтерв'ювання як основа психотерапевтичної взаємодії із залежною особистістю	13	2	2	9	опитування, дослідження, індивідуальні завдання
Тема 7. Сучасні психотерапевтичні технології роботи із різними типами залежностей	15	2	4	9	опитування, дослідження, індивідуальні завдання
Тема 8. Метод АСПП як інструмент групової глибинної психокорекції залежної поведінки	13	2	2	9	опитування, дослідження, індивідуальні завдання
Тема 9. Застосування АСПП у роботі із сімейною системою залежної особистості та розвитку навичок протистояння рецидиву	13	2	2	9	опитування, дослідження, індивідуальні завдання
<i>Разом за змістовим модулем 2.</i>	66	10	12	44	-
Підсумкова модульна робота	6	-	2	4	письмові завдання
Разом за модуль 1	120	18	22	80	-

*Примітка: самостійна робота здійснюється за методичними рекомендаціями щодо організації самостійної роботи з навчальної дисципліни «Психотерапія залежностей».

Розподіл дисциплін у годинах за формами організації освітнього процесу та видами навчальних занять (заочна форма: дистанційна)

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин за формами навчання				
	Усього	у тому числі			
		лекції	семінар./ практ. заняття	самост. робота *	поточний контроль
МОДУЛЬ 1. ПСИХОТЕРАПІЯ ЗАЛЕЖНОСТЕЙ					
Змістовий модуль 1.					
Теоретико-методологічні засади психології та психотерапії залежної поведінки					
Тема 1. Концептуальні основи та еволюція поглядів на залежну поведінку і методи її психотерапії	12	2	-	10	індивідуальні завдання
Тема 2. Біопсихосоціальна модель залежної поведінки: інтегративний аналіз ролі генетичних факторів та глибинної психодинаміки	12	-	-	12	індивідуальні завдання
Тема 3. Аналіз психічного травматизму та базальних захистів у генезисі залежної поведінки	12	-	-	12	індивідуальні завдання
Тема 4. Дисфункція сімейної системи: психодинамічний аналіз співзалежності	12	2	-	10	індивідуальні завдання
<i>Разом за змістовим модулем 1.</i>	48	4	-	44	-
Змістовий модуль 2.					
Глибинна психокорекція та психотерапія залежної поведінки					
Тема 5. Методологія та етика дослідження залежної поведінки	12	2	-	10	індивідуальні завдання
Тема 6. Мотиваційне інтерв'ювання як основа психотерапевтичної взаємодії із залежною особистістю	12	2	-	10	індивідуальні завдання
Тема 7. Сучасні психотерапевтичні технології роботи із різними типами залежностей	14	-	2	12	опитування, дослідження, індивідуальні завдання
Тема 8. Метод АСПП як інструмент групової глибинної психокорекції залежної поведінки	12	2	-	10	індивідуальні завдання
Тема 9. Застосування АСПП у роботі із сімейною системою залежної особистості та розвитку навичок протистояння рецидиву	14	2	2	10	опитування, дослідження, індивідуальні завдання
<i>Разом за змістовим модулем 2.</i>	64	8	4	52	-
Підсумкова модульна робота	8	-	-	8	письмові завдання
Разом за модуль 1	120	12	4	104	-

*Примітка: самостійна робота здійснюється за методичними рекомендаціями щодо організації самостійної роботи з навчальної дисципліни «Психотерапія залежностей».

Орієнтовна тематики індивідуальних завдань

Індивідуальні завдання можуть виконуватись здобувачами як під час семінарських занять, так і під час самостійної роботи. Формами виконання індивідуальних завдань є: підготовка дайджесту, аналітичного огляду, аналізу проблемних ситуацій, проєктна діяльність, підготовка результатів власних досліджень та ін.

Тематика індивідуальних занять, що наведена у програмі є орієнтовною. Здобувачам надається право вільного вибору теми індивідуальної роботи, що повинна відповідати таким критеріям як: актуальність та відповідність завданням навчальної дисципліни.

Детальний опис форм, вимоги до виконання та критерії оцінювання індивідуальних завдань здобувачів викладені у методичних вказівках до виконання індивідуальних завдань здобувачів вищої освіти на кафедрі психології діяльності в особливих умовах.

1. Еволюція уявлень про природу залежностей у психологічній науці.
2. Генезис психотерапії залежностей у контексті розвитку психологічної науки та практики.
3. Психологічні механізми заперечення та раціоналізації у залежних осіб.
4. Вплив екстремальних умов діяльності на формування залежної поведінки.
5. Психологічні механізми співзалежності у професійному середовищі.
6. Гендерні особливості прояву та перебігу залежних розладів.
7. Роль резильєнтності та саморегуляції у подоланні залежностей.
8. Аналіз міжнародної психотерапевтичної практики у роботі із залежною поведінкою працівників екстремального профілю діяльності.
9. Психотерапія вторинної травматизації та профілактика «ургентної залежності» у рятувальників.
10. Використання тілесно-орієнтованих технік для стабілізації психоемоційного стану залежної особистості.
11. Використання VR-технологій у психотерапії залежностей.
12. Дослідження ролі соціальної підтримки у процесі реабілітації залежних осіб.
13. Психологічна профілактика проявів залежної поведінки серед персоналу ДСНС.
14. Психологічна підтримка сімей осіб із проявами залежної поведінки.
15. Роль групової психотерапії у процесі реабілітації залежних осіб.
16. Психологічні методи відновлення внутрішніх ресурсів після залежності.
17. Аналіз психологічних детермінант рецидивів у процесі реабілітації залежних осіб.
18. Дослідження особливостей емоційного вигорання психотерапевтів, які працюють із залежними клієнтами.
19. Самоаналіз професійної готовності до психотерапевтичної роботи із залежними клієнтами.
20. Власна концепція подолання опору клієнта у психотерапії залежностей.

Форми та методи навчання і викладання

Вивчення навчальної дисципліни реалізується **в таких формах**: навчання заняття за видами, виконання індивідуальних завдань, консультації, контрольні заходи, самостійна робота.

В навчальній дисципліні використовуються **такі методи навчання і викладання**:

– методи навчання за джерелами набуття знань: словесні методи навчання (лекція, пояснення, бесіда, кейс-діалог, дискусія, інструктаж); наочні методи навчання (ілюстрація, демонстрація, спостереження, мультимедійні кейси); практичні методи навчання (рольове моделювання, тренінг мотиваційного інтерв'ю, рефлексивне портфоліо);

– методи навчання за характером логіки пізнання: аналітичний; синтетичний; індуктивний; дедуктивний; традуктивний;

– методи навчання за рівнем самостійної розумової діяльності тих, хто навчається: проблемний виклад; частково-пошуковий; дослідницький;

– інноваційні методи навчання: робота з навчально-методичною літературою та відео метод; навчання з використанням технічних ресурсів; інтерактивні методи; методи організації освітнього процесу, що формують соціальні навички;

– науково-дослідна робота;

– самостійна робота.

Засоби оцінювання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання є: іспит, стандартизовані тести, наскрізні та командні проекти, аналітичні звіти, есе, презентація власних досліджень, проектна робота.

Критерії оцінювання результатів навчання

Оцінювання рівня навчальних досягнень здобувачів з навчальної дисципліни здійснюється відповідно до Положення про організацію освітнього процесу в Національному університеті цивільного захисту України за 100-бальною шкалою.

Форми поточного та підсумкового контролю

Поточний контроль результатів навчання здобувачів освіти проводиться у формі: фронтального та індивідуального опитування, виконання письмових завдань, практичних завдань, проектної роботи тощо.

Підсумковий контроль проводиться у формі підсумкової модульної роботи та іспиту.

Розподіл балів, які отримують здобувачі очної форми, за результатами опанування навчальної дисципліни, формою підсумкового контролю якого є: іспит

Розподіл балів												
Модуль 1												
Поточний контроль та самостійна робота									Індивідуальні завдання	Підсумкова модульна робота	Іспит	Сума балів
Змістовий модуль 1				Змістовий модуль 2								
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	до 10	T.Т. 1-9	до 30	100
до 5	до 5	до 5	до 5	до 5	до 5	до 5	до 5	до 5		до 15		

Розподіл балів, які отримують здобувачі заочної форми навчання, за результатами опанування навчальної дисципліни, формою підсумкового контролю якого є: іспит

Розподіл балів												
Модуль 1												
Поточний контроль та самостійна робота									Індивідуальні завдання	Підсумкова модульна робота	Іспит	Сума балів
Змістовий модуль 1				Змістовий модуль 2								
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	до 45	T.Т. 1-9	до 30	100
-	-	-	-	-	-	до 5	-	до 5		до 15		

Примітки: за виконання творчих робіт з навчальної дисципліни здобувачу можуть нараховуватися додаткові, заохочувальні бали. Сума заохочувальних балів не має перевищувати 20. Максимально можлива сума підсумкової оцінки з дисципліни (з урахуванням додаткових заохочувальних балів) – 100 балів. Види творчих робіт та критерії щодо їх оцінювання наведені у методичних вказівках до виконання індивідуальних завдань здобувачів вищої освіти на кафедрі психології діяльності в особливих умовах (розділ «Оцінювання творчих робіт»).

Поточний контроль проводиться на кожному семінарському (практичному) занятті. Він передбачає оцінювання теоретичних знань та практичних умінь здобувачів вищої освіти із зазначеної теми (у тому числі, самостійно опрацьованого матеріалу).

Критерії поточного оцінювання знань здобувачів на семінарському (практичному) занятті дисципліни здійснюється в діапазоні від 0 до 5 балів:

5 балів – завдання виконане, відповідь вірна, наведено переконливу аргументацію.

4 бали – завдання виконане, відповідь вірна, але обґрунтування відповіді недостатнє.

3 бали – завдання виконане, але обґрунтування відповіді недостатнє, допущені незначні помилки.

2 бали – завдання виконане частково, допущені значні помилки.

1 бал – завдання виконане на рівні окремих фрагментів.

0 балів – завдання не виконане.

Викладачем оцінюється повнота розкриття питання, цілісність, системність, логічна послідовність, вміння формулювати висновки, акуратність оформлення письмової роботи, самостійність виконання. При виконанні практичних завдань оцінюється вміння правильно підібрати психодіагностичний комплекс, технології психологічної допомоги та вміння їх застосовувати на практиці.

Підсумкова модульна робота здійснюється шляхом проведення письмової контрольної роботи у межах залікового модулю дисципліни.

Кожен варіант підсумкової модульної роботи для здобувачів очної та заочної форм навчання складається з двох теоретичних завдань та одного ситуаційного завдання. Відповіді на поставленні завдання повинні відображати вільне володіння обсягом матеріалу, передбаченим програмою, зокрема, вміння застосовувати його на практиці (у вигляді наведення власних прикладів, розв'язання психологічних ситуацій тощо), оцінювати факти, явища, вільно висловлювати власні думки, самостійно оцінювати різноманітні явища та факти, виявляючи особисту позицію що до них, вміння використовувати міжпредметні зв'язки.

Критерії оцінювання знань здобувачів при виконанні контрольної роботи (оцінюється в діапазоні від 0 до 15 балів):

Максимальна сума балів за правильне виконання теоретичних завдань складає 10 балів. Вага одного правильно вирішеного теоретичного завдання складає 5 балів: 5 балів – завдання виконане в повному обсязі, відповідь вірна; 4 бала – завдання виконане вірно, допущені незначні помилки; 3 бали – завдання виконане уцілому вірно, допущені помилки; 2 бала – завдання виконане частково, допущені значні помилки; 1 бал – завдання виконане на рівні окремих фрагментів; 0 балів – завдання не виконане.

Максимальна сума балів за виконання ситуаційного завдання складає 5 балів. При його оцінюванні береться до уваги: вміння застосовувати знання на практиці – до 2 балів; вміння оцінювати факти, явища, вільно висловлювати власні думки – до 2 балів; вміння виявляючи особисту позицію, вміння використовувати міжпредметні зв'язки – до 1 бала.

Підсумковий контроль успішності проводиться з метою оцінки результатів навчання та передбачає перевірку засвоєння здобувачами теоретичного та практичного матеріалу дисципліни. Здійснюється шляхом складання здобувачами усного іспиту за екзаменаційними білетами встановленої форми, комплект яких повинен становити 120% від кількісного складу навчальної групи.

Зміст завдань екзаменаційних білетів формується відповідно до програми навчальної дисципліни, відповіді на які повинні відображати вільне володіння здобувачами обсягом матеріалу, передбаченим програмою, зокрема, вміння застосовувати його на практиці (у вигляді наведення власних прикладів, розв'язання психологічних ситуацій тощо), оцінювати факти, явища, вільно висловлювати

власні думки, самостійно оцінювати різноманітні явища та факти, виявляючи особисту позицію що до них, вміло використовувати міжпредметні зв'язки.

Тривалість усного іспиту для одного здобувача не повинна перевищувати 0,5 години (з врахуванням часу на підготовку та відповідь здобувача). Для уточнення рівня володіння матеріалом дисципліни екзаменатор може задавати додаткові питання.

Здобувач допускається до складання іспиту, якщо він виконав усі види обов'язкових робіт, що передбачені робочою програмою дисципліни.

У разі отримання незадовільної оцінки, перескладання іспиту з дисципліни допускається не більше двох разів.

У разі включення сигналу «Повітряна тривога» або інших відповідних сигналів оповіщення іспит переривається та продовжується вже після відбою тривоги.

Критерії оцінювання знань здобувачів на підсумковому контролі (оцінюється від 0 до 30 балів):

30 балів – здобувач в повному обсязі володіє навчальним матеріалом, глибоко та всебічно розкрив поставлених завдань;

29-20 балів – здобувач достатньо повно володіє навчальним матеріалом, в основному розкрив зміст поставлених завдань. При наданні відповіді на деякі питання не вистачає достатньої глибини та аргументації, при цьому є несуттєві неточності та незначні помилки;

19-10 балів – здобувач в цілому володіє навчальним матеріалом, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки;

9-1 балів – здобувач частково володіє навчальним матеріалом, відповіді загальні, допущено при цьому суттєві помилки;

0 балів – здобувач не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його викласти, не розуміє змісту поставлених завдань.

У разі не згоди із результатом підсумкового контролю або порушенням процедури його проведення здобувач має право на їхнє оскарження. Порядок такого оскарження викладений у Положенні про організацію освітнього процесу в Національному університеті цивільного захисту України.

Оцінювання самостійної роботи. Результати самостійної роботи спеціально не оцінюються, але виявляються під час діагностики знань з навчальної дисципліни. Навчальний матеріал дисципліни, засвоєний у процесі самостійної роботи, виноситься на підсумковий контроль, передбачений робочим навчальним планом, разом з іншим навчальним матеріалом дисципліни і оцінюється за критеріями відповідного підсумкового контролю.

Оцінювання індивідуальних завдань здійснюється під час поточного контролю теми на відповідному аудиторному занятті. Оцінювання тем, які виносяться лише на самостійну роботу і не входять до тем аудиторних занять, контролюється під час модульного та підсумкового контролів. Оцінювання завдань індивідуальної роботи дисципліни здійснюється в діапазоні від 0 до 5 балів, і залежать від форми виконання індивідуального завдання, наприклад:

Підготовка огляду певної наукової проблеми/аналізу ситуації:

5 балів – робота виконана у повному обсязі із чітким дотриманням визначеної структури. Робота містить ґрунтовний аналіз, висновки та рекомендації з порушеної проблеми;

4 бали – робота виконана у повному обсязі із дотриманням визначеної структури за виключенням деяких елементів. Робота містить аналіз, висновки та рекомендації з порушеної проблеми;

3 бали – робота виконана частково із дотриманням визначеної структури, що містить більшість необхідних елементів. Робота містить поверхневий аналіз, висновки та окремі рекомендації з порушеної проблеми;

2 бали – робота виконана частково. Структура роботи недотримана. Робота містить поверхневий аналіз, окремі висновки. Рекомендації з порушеної проблеми відсутні;

1 бал – робота виконана на рівні окремих фрагментів. Структура роботи недотримана. Робота містить поверхневий аналіз, висновки зроблені не вірно. Рекомендації з порушеної проблеми відсутні;

0 балів – завдання не виконано або у роботі виявлено факти академічної недоброчесності.

Есе: 3 бали – здобувач створює оригінальний за думкою та оформленням письмовий твір відповідно до навчальної ситуації; повно, вичерпно висвітлює тему; вправно формулює тезу; аналізує різні погляди на той самий предмет, наводить доречні аргументи, використовує набуту з різних джерел інформацію для розв'язання певних психологічних проблем; приклади переконливі, конкретизовані; цілісний, послідовний і несуперечливий розвиток думки (логічність і послідовність викладу); висновок відповідає запропонованій темі й органічно впливає зі сформульованої тези, аргументів і прикладів;

2 бали – здобувач самостійно будує послідовний, повний, логічно викладений текст; формулює тезу, що відповідає запропонованій темі; загалом розкриває тему, висловлює основну думку; наводить доречні аргументи; висновок відповідає запропонованій темі; у роботі виявлені недоліки за двома показниками: тезу чітко не сформульовано, відсутність виразної особистісної позиції, належної її аргументації;

1 бал – побудований текст характеризується фрагментарністю; сформульована теза не відповідає запропонованій темі; наведені аргументи не є доречними; прикладів немає або вони не є доречними;

0 балів – завдання не виконано або у роботі виявлено факти академічної недоброчесності.

Проектна діяльність: 5 балів – робота виконана у повному обсязі на актуальну та практично значущу тему. Наявний творчий підхід до вирішення проблеми. У роботі правильно визначено об'єкт та предмет дослідження. Обґрунтовано використано доцільні методи. Містяться відповідні висновки з якісними і кількісними даними. Презентація проекту містить необхідний ілюстраційний матеріал, доповідач вільно орієнтується у поданому матеріалі, відповідає на поставлені запитання;

4 бали – робота виконана у повному обсязі на актуальну та практично значущу тему. У роботі правильно визначено об'єкт та предмет дослідження. Доцільно використано методи. Містяться відповідні висновки. Презентація проекту містить необхідний ілюстраційний матеріал, доповідач орієнтується у поданому матеріалі, відповідає на поставлені запитання з незначними помилками;

3 бали – робота виконана. У роботі визначено об'єкт та предмет дослідження, що потребують уточнення. Доцільно використано методи. Містяться відповідні висновки. Презентація проекту містить ілюстраційний матеріал, дещо перевантажений текстом, доповідач переважно орієнтується у поданому матеріалі, відповідає на поставлені запитання з помилками.

2 бали – робота виконана частково. У роботі невірно визначено об'єкт та предмет дослідження. Використані методи переважно вжито доцільно. Містяться часткові висновки. Презентація проекту перевантажена текстом, доповідач слабо орієнтується у поданому матеріалі, відповідає на поставлені запитання з грубими помилками;

1 бал – робота виконана на рівні окремих фрагментів. У роботі невірно визначено об'єкт та предмет дослідження або вони відсутні. Використані методи недоцільні. Містяться часткові висновки. Презентація проекту відсутня, доповідач не орієнтується у поданому матеріалі;

0 балів – завдання не виконано або у роботі виявлені факти академічної не доброчесності.

Перелік завдань для підготовки до іспиту

1. Охарактеризувати сутність за зміст феномену «залежність» у сучасній психотерапевтичній парадигмі.
2. Охарактеризувати історичну та культурну еволюцію поглядів на залежність.
3. Проаналізувати генезис психотерапевтичних моделей залежностей.
4. Охарактеризувати основні принципи біопсихосоціальної моделі залежної поведінки.
5. Розкрити сутність поняття «базальні захисти психіки» та їх деструктивну роль у формуванні залежності.
6. Охарактеризувати гендерні особливості прояву та перебігу залежних розладів.
7. Дати характеристику класифікації залежностей за етіологічними критеріями.
8. Визначити обсяг та зміст понять «зловживання», «залежність» та «патологічний потяг» з погляду психодинамічної теорії.
9. Розмежувати поняття «рецидив» і «зрив» у психотерапевтичному контексті.
10. Проаналізувати структурні елементи адиктивного циклу (тригер – дія – наслідок).
11. Обґрунтувати роль резильєнтності у подоланні залежностей.
12. Охарактеризувати ознаки професійних залежностей у персоналу ДСНС.
13. Пояснити взаємозв'язок між хронічним стресом і формуванням залежної поведінки.

14. Розкрити психологічний механізм виникнення залежності як способу уникнення афекту.
15. Охарактеризувати сутність процесу заперечення у залежних осіб.
16. Охарактеризувати вплив системи міжособистісних стосунків на динаміку залежності.
17. Охарактеризувати відмінності між хімічними та поведінковими залежностями.
18. Проаналізувати полівегетативну концепцію у контексті психотерапії залежностей.
19. Розкрити значення майндфулнес-підходу у психопрофілактиці рецидивів.
20. Охарактеризувати значення тілесно-орієнтованих технік у відновленні психофізіологічної стабільності залежних осіб.
21. Порівняти психодинамічну й когнітивно-поведінкову моделі психотерапії залежностей.
22. Розробити приклад діалогу в рамках мотиваційного інтерв'ювання із залежною особою.
23. Охарактеризувати принципи АСТ-терапії для залежних осіб із низькою толерантністю до фрустрації.
24. Скласти план кризового втручання при виявленні ознак ургентної залежності у працівника ДСНС.
25. Підібрати тілесно-орієнтовані вправи для стабілізації стану клієнта після рецидиву.
26. Змоделювати процес відновлення психотерапевтичної мотивації після рецидиву.
27. Проаналізувати відмінності у роботі із залежними клієнтами у груповому та індивідуальному форматах.
28. Проаналізувати психотерапевтичну динаміку у процесі рецидиву.
29. Проаналізувати роль несвідомих конфліктів у підтриманні залежності.
30. Визначити структуру психотерапевтичного контакту з клієнтом.
31. Оцінити доцільність використання групової психотерапії залежностей у роботі з працівниками ДСНС.
32. Обґрунтувати важливість супервізійної підтримки у роботі психотерапевта з залежностями.
33. Оцінити роль сімейної системи у процесі психотерапевтичного відновлення залежної особистості.
34. Оцінити вплив професійного вигорання на ефективність психотерапії залежностей.
35. Охарактеризувати роль порушених кордонів, сімейних правил та комунікації у підтримці залежної поведінки.
36. Охарактеризувати співзалежність як патологічну форму базального захисту особистості.
37. Охарактеризувати глибинно-орієнтований діагностичний інструментарій, спрямований на пізнання латентних факторів залежності.
38. Охарактеризувати основні принципи глибинної психодіагностики залежної особистості за допомогою тематичних психомалюнків і метафоричних образів.

39. Проаналізувати етичні особливості дослідження залежної поведінки.
40. Визначити умови для глибинного пізнання та об'єктивації несвідомих фіксацій та деструкцій психіки залежної особистості.
41. Розкрити сутність когнітивно-поведінкової моделі психотерапії залежностей.
42. Охарактеризувати базові техніки когнітивно-поведінкової терапії, що застосовуються при хімічних та поведінкових адикціях.
43. Визначити основні компоненти когнітивної реструктуризації при роботі із залежною особистістю.
44. Визначити цілі та завдання діалектичної поведінкової терапії у роботі з залежностями.
45. Визначити особливості застосування АСТ-моделі при ургентній, інтернет- та харчовій залежностях.
46. Визначити терапевтичні завдання при опрацюванні несвідомих конфліктів у клієнтів з алкогольною залежністю.
47. Охарактеризувати сутність гештальт-підходу у психотерапії залежностей.
48. Визначити роль та місце VR-терапії у сучасній системі психотерапії залежностей.
49. Охарактеризувати психокорекційну мету застосування методу АСПП при залежностях.
50. Визначити роль групової динаміки у виявленні несвідомих деструктивних тенденцій залежної особистості.
51. Проаналізувати психотерапевтичний потенціал тематичних психомалюнків у груповій роботі з залежною особистістю.
52. Охарактеризувати мету використання АСПП для перебудови сімейної ієрархії та руйнування патологічних патернів співзалежності.
53. Визначити сутність та зміст поняття «архаїчні тенденції» у контексті сімейної та індивідуальної динаміки залежності.
54. Проаналізувати механізми передачі сімейних сценаріїв, що підтримують залежну поведінку.
55. Скласти рекомендації щодо формування навичок протистояння рецидиву через розширення самосвідомості залежної особистості.

Політика викладання навчальної дисципліни

1. Активна участь в обговоренні навчальних завдань, попередня підготовка до семінарських та практичних занять за рекомендованою літературою, якісне і своєчасне виконання завдань.
2. Беззастережне дотримання під час занять правил безпеки, вимог охорони праці, санітарно-гігієнічних норм та протиепідемічних заходів.
3. Сумлінне виконання розкладу занять з навчальної дисципліни (здобувачі освіти, які без поважної причини запізнилися на заняття, до заняття не допускаються).
4. Здобувачі освіти мають право на визнання результатів навчання з дисципліни, набутих у неформальній та/або інформальній освіті.

5. Здобувачі освіти мають право на оскарження результатів підсумкового контролю з дисципліни або процедури його проведення.

6. Здобувачі освіти мають право на самостійний вибір форм і проблематики індивідуальних завдань.

7. При виконанні індивідуальної роботи здобувачі освіти зобов'язані дотримуватись політики академічної доброчесності. У разі виявлення фактів порушення політики здобувачі несуть персональну відповідальність згідно із законодавством України та нормативними документа НУЦЗ України.

Рекомендовані джерела інформації

Нормативні документи

1. Стандарт вищої освіти України із спеціальності 053 Психологія для третього освітньо-наукового рівня вищої освіти. Затверджено та введено в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 20.07.2022 р. № 646.

2. Освітньо-наукова програма «Екстремальна та кризова психологія» для підготовки доктора філософії в галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія (із змінами). Харків: НУЦЗ України, 2023. 28 с.

Базова література

1. Диса О.В., Шинкаренко І.О. Психологія девіантної поведінки : навч. посіб. Дніпро. ДДУВС. 2024. 77 с.

2. Кокун О.М., Мороз В.М., Лозінська Н.С., Пішко І.О. Діагностування поведінкових адикцій військовослужбовців : метод. посіб. Київ : ТОВ «7БЦ», 2024. 36 с.

3. Кокун О.М., Мороз В.М., Лозінська Н.С., Пішко І.О. Профілактика поведінкових адикцій військовослужбовців: метод. посіб. Ч. 1. Київ: ТОВ «7БЦ», 2025. 209 с.

4. Лобанов С.О., Зайчикова Т.В. Психологія та психотерапія залежної поведінки. Київ: 7БЦ, 2025. 628 с.

5. Психотерапія за Габбардом: посібник: 2-е видання / за ред. Голлі Крісп, Глена О. Габбарда: Всеукраїнське спеціалізоване видавництво «Медицина», 2025. 943 с.

6. Сорокіна О.А. Психологія залежності: навч. посіб. Кам'янець-Подільський : ПП Буйницький О.А., 2014. 180 с

7. Типові види залежної поведінки / О. М. Чулков, А. З. Григорян, К. А. Сінча. – Запоріжжя : ЗДМУ, 2017. 131 с.

8. Яценко Т.С. Теорія і практика групової психокорекції: Активне соціально-психологічне навчання. Київ, 2004. 679 с.

9. Яценко Т.С. Самодепривація психіки та дезадаптація суб'єкта. Київ, 2015. 280 с.

10. Яценко Т.С. Архаїчний спадок психіки: психоаналіз феноменології проблеми. Дніпро: Інновація. 2019. 283 с.

Допоміжна література

1. Діагностика схильності військовослужбовців до ігрової залежності: методичний посібник / О. М. Кокун, В. М. Мороз, І. О. Пішко, Н. С. Лозінська. Київ: «Центр учбової літератури», 2023. 148 с.
2. Карамушка Л.М., Бондарчук О.І., Грубі Т.В. Діагностика перфекціонізму та трудоголізму особистості: психологічний практикум/ Л. М. Карамушка, О.І. Бондарчук, Т.В. Грубі. Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2018. 64 с.
3. Карпенко Є. Методи сучасної психотерапії : навч. посіб. Дрогобич : Посвіт, 2015 с.
4. Кошова І. В., Кресан О. Д. Психологія девіантної поведінки: навч.-метод. посіб. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 226 с.
5. Кошова І. В., Литовченко Н. Ф. Психотерапія: навч.-метод. посібн. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2022. 113 с.
6. Москаленко В. Залежність – родинна хвороба. Видавництво Ростислава Бурлаки, 2022. 416 с.
7. Сучасні форми та методи роботи психолога в кабінеті психологічного розвантаження персоналу ДСНС України: монографія / М. А. Кришталь, М. В. Фомич, Л. І. Мохнар, О. М. Дячкова, Т. В. Чередниченко. Черкаси: видавець Вовчок О. Ю., 2023. 198 с.
8. Фомич М.В., Волянчук Н. Ю., Ложкін Г.В. Наукова рефлексія різноманітних форм адиктивної поведінки особистості. *Науковий журнал «Habitus»*. 2023. №49. С. 180-186. <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.49.31>
9. Яценко Т.С. Глибинна психологія: діагностика та корекція тенденції до психологічної смерті. Ялта, 2008. 204 с.
10. Yatsenko T. Archaic Heritage of the Psyche: Psychoanalysis of the Phenomenon (V. Lunov, Trans.). Ottawa: Accent Graphics Communications ' Publishing. Glasgow: Society for the support of publishing initiatives and scientific mobility Limited, 2021.

Інформаційні ресурси

1. Бібліометрика української науки. URL : <https://nbuviar.gov.ua>.
2. Електронна бібліотека закладів вищої освіти ДСНС. URL: <https://elibrary.net.ua>.
3. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL : <http://www.nbuv.gov.ua>
4. Цифровий репозитарій наукових праць НУЦЗ України URL : <http://repositsc.nuczu.edu.ua>.
5. Open Library. Режим доступу: <https://openlibrary.org>
6. Open Science in Ukraine (OSU). Режим доступу: <https://openscience.in.ua>.
7. ORCID. URL : <https://orcid.org>.
8. ResearchGate. URL : <https://www.researchgate.net>.

9. Scopus. URL : <https://www.scopus.com>.

10. Web of Science. URL : <https://access.clarivate.com>.

Розробники:

начальник кафедри психології
діяльності в особливих умовах
кандидат психологічних наук, доцент

Микола ФОМИЧ

професор кафедри психології
діяльності в особливих умовах
доктор психологічних наук, професор

Тамара ЯЦЕНКО